

KOSZTOLÁNCZY
TIBOR

Vázlatok „A költők élete” című sorozatból

II. rész

Dolgokról, amelyek végül megvilágosodnak

1967-ben született Szombathelyen. Az ELTE oktatója. Írásának első részét lásd 2001. 11. számunkban.

Egy télvégi vasárnap délutánon, nem is számított rá, előfelvettekkel találkozott a Fő utcai cukrászdában, ahol M. honvéd éppen a mamájától búcsúzott, majd csatlakozott egy másik társasághoz, ahova őt is leültették. Addigra már teljesen elszokott az intellektuális beszédfordulatoktól, ám ezek az előfelvettek — nyilván az ő helyzetük sem volt könnyebb — mégis irodalmi folyóiratokat olvastak, s ha az elvárhatónál felszabadultabb nézeteket képviseltek is, szimpatikusnak tűntek neki.

A szakkörösökkel már régen nem találkozott; október elején új tagokat is felvettek, készültek a következő bemutatóra, aztán a legközelebbi szakköri napon, amikor leadta a szolgálatot, a századánál azonnal beosztották telephely-ügyeletesnek: egyszerűen mennie kellett, hiába tiltakozott, azt mondták, máris elég sok van a rovásán. Állt az autókijárónál, talán a hármas kapu lehetett, s a szakkörösök egy csoportban jöttek a korai vacsoráról. Felismerték, hívták próbára. Mondta, nem lehet, láthatják, őrségben van. Mondták, K. hadnaggyal elintéztetik. Arra gondolt, jó is volna, de hogy aztán még nagyobb megtorlás lenne belőle. Nem csak a retorziótól félt, úgy érezte, hogy ilyen átlátszó és kézenfekvő ürüggyel, *ilyen egyszerűen* nem is volna tisztességes kibújni az őrség alól, ha mások is mentek: akkor még azt hitte, létezik egy mindenkire érvényes mérce — ettől többnyire tartott, néha megbízott benne. A legelső napokra gondolt. Az orvosi vizsgálaton az oltás után elájult, s néhány napig talán még lázas is volt. Ez szerencsés kezdetnek mutatkozott egy hosszadalmasabb szimuláláshoz. Aztán a második vagy harmadik alkalommal, amikor a kivizsgálásra várt — talán mert Sz. tizedes, aki kísérte, olyan mélységes unalommal nézett rá —, mégis úgy döntött, hogy inkább végigcsinálja a normál programot. Ez hirtelen felszabadította, megkönnyebbülten mondta Sz.-nek, már jobban érzi magát, akár vissza is mehetnének a századhoz; persze az adott pillanatban ez volt a legegyszerűbb megoldás. A mai napig is azt hiszi, Sz. tizedes mindent tudott, mindenesetre az alapkiképzés alatt, furcsamód, feleslegesen nem kínoztá. Elég baja volt a világgal — úgy érezte. Ő az ágyak közötti szűk benyíló másik oldalán, felül

aludt; Sz. tizedes csak bámult a homályba, volt egy kisorádiója, egész éjjel azt hallgatta. Amikor a szerző hajnali négy óra tájban kiment a WC-re, még akkor is ébren volt. Egyszer beszélgettek is, magázódva; didergett a hidegben. *Reméli, olvassa.*

Február végén aztán mégis bekerült a gyengélkedőre. Először aggodott ugyan, hogy a megfázása nem elég erős, bár a láza rendszeresen felszökött; ám ugyanaz a sorállományú orvos vizsgálta meg, aki az első napon is magához térítette; az orvos emlékezett rá és megkérdezte, meddig szeretne bennmaradni. Egészen elgyengült a gondolattól, hogy létezik efféle civil emlékezet. A gyengélkedőn jó dolguk volt, mint egy nyugdíjasházban; viaszos-vászon terítők, mézes kenyér, tea kancsóban az asztalon. Társalgó, sakk, s az elzártságban már-már érdekfeszítő hírek az *Esti Krónikában*. Egyik este a *Stúdió '86*-ban nyilatkozott David Gilmour és Nick Mason, bejelentették, hogy újjáalapítják a *Pink Floydot*; pocakosan, kinyúlt pulóverben úgy néztek ki, mint valami gázszerelők... Közben egész napokat átaludt; ezredsorakozó alatt diszkrétén becsukták az ablakokat, de ha az újoncok énekelve vonultak az étkezdébe, arra mindig felébredt. A szomszéd ágyon fekvő debreceni előfelvételis, aki benntartózkodása alatt végig Hauser Arnold művészet-esztétikáját olvasta, dühödten, ilyenkor rosszállólag ránézett, mintha ő zavarta volna meg. Ettől parányinak érezte magát, titokban még azt is megkérdőjelezte, jogosult-e egyáltalán a közgyógyellátásra. Aztán egyik nap a kórterembe N. honvéd jött takarítani, aki járóbetegként már hónapok óta bent volt — dolgozott pár hetet, majd hazament egészségügyi szabadságra, aztán megint bent, és így tovább —, s a debreceni óvatlanul *beszolt* neki, mintha N. honvéd is a kiszolgáló-személyzet tagja lenne: a debreceni, akít megkísértett a járóbeteg-lét, talán csak az erőviszonyokat akarta felmérni, de most végzetes hibát ejtett; szó szót követett, s szerzőnk — akinek valójában tetszett, hogy itt mindenki más, mint aminek mutatja magát — már koradélután új ágyszomszédot kapott. Egy újoncot hoztak be, aki láthatóan transzban volt, az anyját hívta és nem engedte beadni az injekciót; dobálta magát az ágyon, amíg a sorállományú orvosok próbálkoztak. Aztán bejött a főnéni, az újonc megbabonázva meredt rá: az egyik kezével lefogta, a másikkal meg a fenekébe nyomta a tűt.

A századát március harmadik hetétől különféle javítási munkák elvégzésére kirendelték Újdörögdre. Még zajlott az alapkiképzés, az újoncokra nem számíthattak, a századparancsnoka betelefonált a gyengélkedőre, hogy készüljön, ő is menni fog. Nem szólt semmit, aztán — a teljeskörű szolgáltatást igénybe véve — kért a katonarostvól még néhány napot. A többiek elutaztak, s tulajdonképpen nyilvánvaló volt, hogy mi történt (minek hívták fel telefonon), tartott is a retorzióktól, ám arra gondolt, hogy ha az ügyesebbek a saját szükségleteikhez igazítva határozzák meg, kinek mennyi van a rovasán, akkor úgyis teljesen mindegy; de

végül senki sem szólt semmit. Elfogadták, hogy talált egy rejtekajtót, s azon észrevétlenül távozott. Titokban talán örvendeztek is, hogy *végre* tanul... Mikorra meggyógyult, az 1-es épületbe már több alegység maradékát is összegyűjtötték, itt majd mindenki lógós volt, ő is — és ez egyáltalán nem volt rossz érzés. Még a gyengélkedőn egyszer azt álmodta, hogy a 17-es forradalom után egy leningrádi, múzeummá átalakított palotában lakott a fal mögötti lakosztályban, amelyről csak ő tudott; időnként kijött a falakon kívülre, végigkísért az útján egy-egy látogatócsoporthoz, aztán elszakadt tőlük a megfelelő ponton; néha eladott egy gyertyatartót vagy némi törtaranyat, ebből élt, ruházkodott. S most mindez megvalósulni látszott: a többiek napközben a telephelyen lézengtek, ő visszajárt a 4-es épületbe; éjszakára kulcsra zárták a körlet ajtaját s lekapcsolták a riadólámpát, s ha a zászlóaljügyeletes vagy a napostiszt megjelent, hogy szolgálatba küldje őket, inkább hazudtak valamit. De akkor, még októberben, azt mondta a szakörösöknek (ma már mindannyian reményteljes irodalomtörténészek, kft-tulajdonosok, tv-riporterek), hagyják, mindegy, ha már így történt; és kimaradt a színjátszókörből.

De az a cukrászda, az más volt. Igaz, hogy az asztalnál, ahova leültették, irodalmi folyóiratot azon a délutánon csak egyvalakinél látott, ám mint később kiderült, a többiek nem csak a süteménypult kínálatára vonatkozóan rendelkeztek tökéletes áttekinthetőséggel, de alkotáslélektani kérdésekhez is értettek, körbeadták a lapot, bele-belepillantva vitatkoztak az egyik cikkről, úgy látta, falból; ő nem szólt semmit, mégsem kellett magyarázkodnia — valaki levelet írt, valaki rajzolt —, s úgy érezte, már régen nem olvadt bele ily tökéletesen a környezetébe. S a többieknek nem is az irodalomkritikai nézetei tűntek túlságosan felszabadultnak, inkább a cukrászdai viszonyokhoz képest viselkedtek furcsán... Igen, mert amikor M. honvéd mamája elment, egy csomagot is otthagyt, hogy M. honvéd vigye be az öregkatonáknak, némi jóindulat reményében. M. mama lelkiismeretesen átkötötte a csomagot, a többiek azonban már tudták, hogy az efféle gesztusoknak semmi értelme, próbálták a spárgát kibogozni, küszködtek, s akkor a szőke bölcsész D. honvéd elővette a piros zsebkését, és kibontották a dobozt. Aggódott is, hogy lesz most itt a cukrászdában, de rájuk sem hederítettek, a lámpákat is csak a pultnál kapcsolták fel; M. mama linzere jó volt, a hátát kellemesen melegítette az olajkályha (talán túlságosan is).

Aztán véget ért a fűtési szezon, s D. honvéd kisegítő írnok lett P. őrnagy ellátó-birodalmában, s ők délutánonként — kárpótolva magukat az elvesztegetett szakkörös éveikért (miért tűnik mindez éveknél?) — beköltöztek a tantermi épületbe. Ma már nem tudható, D. honvéd tényleg szívesen látta-e őket (talán), de soha nem mondta, hogy menjenek el. Szerzőnkben persze sokkal nagyobb volt a hála és a szeretet, minthogy azt megfelelőképpen kimutat-

hatta volna, ezért aztán többnyire unatkoztak, vagy semmiségekről beszélgettek. Egyszer ott helyben versíró versenyt rendeztek, s ma már nyugodtan bevallhatja, hogy csalt: egy régebbi művét írta meg, látszólag fejből, de a többiek rájöttek, ő meg letagadta... Ekkoriban jelent meg Bereményi Gézától az *Eldorádó* első változata, folytatásokban jött a Jelenkorban, ezt olvasták. Egyszer D. honvéddal, aki latinos volt, ketten maradtak, mire D. honvéd a kezébe adott egy Horatius-kötetet, hogy olvassa. Persze, nem tudta. Mire D. honvéd mondta, hogy *populus*, az a nép, stb., kezdje már, ne szerencsétlenkedjen. Láthatóan dühös volt, majd megadólag lefordította az egészet. De a cukrászdához sem lettek hűtlenek, mert nyáron, ha kimentek a városba, visszafelé még ittak egy teát, amelynek az ára: 6 forint 40 fillér, teljességgel megnyugtatónak tűnt, s felszolgálása is a *Vendéglátói alapismeretek* című tankönyv szerint történt. Odabent, tudták, ilyenkor már zajlik a takarodó, közben a cukrászdában is megélénkült a forgalom: rohángálás, lökdösődés, *idegen szobák, idegen hangok*; mikorra aztán beértek a laktanyába, már minden elcsendesedett. A körletükben az ajtó mellett műsorzárásig nézték a tévét, de az ágya messze volt ettől, egészen az ablakoknál; ott már csak távoli visszhangokat hallott, mintha kint aludt volna az épület előtti parkban. Azokban az országokban, ahová kék útlevéllal utazhattak volna, ezidőtájt mutatták be David Bowie új filmjét, az *Absolute Beginners*-t; a film ugyan nem sokat ért, de a szlovén tévé esténként többször is játszotta az előzetesét, és úgy gondolta, hogy David Bowie világoskék mopedjére még ő is felférne. Aztán ez is elmúlt, kezdődött a futball-világbajnokság, egész éjjel ment az adás, s a tévét már ki sem kapcsolták.

A szovjet-magyar csoportmérkőzés alatt (6-0), Á. honvéddal először a tantermi épületben készültek, mert Á. honvéd ismét felvételizett a jogi egyetemre („*Kosztikám, tudnál nekem mondani valamit az Isteni színjátékról?*”); ő pedig hálás volt Á. honvédnak, mert a legrosszabb napokban, amikor túl közelről nézte a saját életét, s maga körül már csak személytelen zubbonyokat látott, s nem is katonaruhát, hanem munkászubbonyokat, vagyis kezdett szétfoszlan a többletjelentés, amely (Hamvas Béla szerint) a férfiak fura közösségeit egyáltalán elviselhetővé teszi, avagy úgy is mondhatnánk: amikor kezdett becsavarodni, Á. honvéd naponta mellé ült az étkezdében, s beszélt neki, vagy kérdezgette. Ő elég felületesen válaszolt, ahogy tudott; unta, de Á. másnap újra jött — mit akar itt, nem nagyon értette ezt a faszit. Láthatóan ő sem tudta a tökéletes válaszokat a nagy kérdésekre; mi az élet értelme, például. Vagy mire lesz jó ez az egész? Ki fogja megmenteni? Hazajut-e végre? Haza: innen el. De Á. csak beszélt neki, Bowie-ról, az angol királyi családról és az Abba-együttesről, mert ők voltak a példaképei. Ezt minden alkalommal hevesen háritotta: hogyan is lehetne az Abba-együttes mentőöv a számára. Aztán később

felrémlt benne, hogy általános iskola felsőtagozatában sorozatos és súlyos megaláztatásokat kellett elszenvednie egy elfajult Abba-Boney M. vitában. De félt kiadni magát, még azután is, hogy Á. honvéd megmutatta neki a királyi családról készített gyerekkori albumát, amely erősen hasonlított az ifjú John Lennon *Sport, sebesség és képeslap* című, jelenleg lappangó munkájára. Így törték meg a jeget.

Közben zajlott a mérkőzés, s a tantermi épületbe időnként be-szaladt B. honvéd a harckocsizóktól, balsejtelmekkel tudósított a meccs állásáról: kettő-null, már négy — hat után pedig elszabadult a pokol, B. honvéd mondta, most igazán mennie kell, mert az öregkatonák kidobálták a vaskályhákat a körletekből, hogy az újoncokból és előfelvettekből megalakuló alkalmi brigád ügyesen portalaníthassa őket. Később P. őrnagy vette át az ügyeletet, s ez általában riadót jelentett; D. honvédot is kereste, hiába, mert D. honvéd a hétvégeken a kerítésen át kiszökdösött a rokonaihoz, s ezt talán P. őrnagy is sejtette, úgyhogy nem is erőltette az egészet, s e sorok íróját bízta meg azzal, hogy járja végig a telephely kapuit, ellenőrizendő, az előkészített kulcsok valóban nyitják-e a lakatokat; s aztán a hármas kapunál törvényszerűen eszébe jutott, milyen messze van már az a kisgyerek, aki egyszer, októberben, itt győtrődött a korai sötétben. Visszafelé benézett D. honvéd szadzadához, mert aggódni kezdett, vajon D. honvéd tudja-e, hogy korábban kell visszajönnie, de a szolgálatosok és a többiek összevissza hazudoztak és nem árulták el, D. honvéd egész pontosan hol is van. *„De legalább tudja, merre vannak a lakótelepek, ha arra kerülné a sor”* — mondta sejtető hangon Á.-nak, amikor visszaért, mire Á. honvéd azt válaszolta: *„Ugyan, a többiek mind fenn ülnének a platón, neked is fel kellene szállnod.”* Ám ő ellenkezett, hogy ő ugyan nem, nem szállna fel, azok már nem ők volnának. De úgy is értette: nélkülük már ő sem volna: *maga*. Aztán elbúcsúztak, és örökre becsomagolt mindent a málhazsákjába.

.....na tényleg ne írkálj nekem Kanizsáról, fiam. Itt ez úgy tűnik nekem, mint egy gyomorszájbarúgás. A műsorra emlékszem, ez egy hétvégen volt, látogatás után, anyukám hozta az Új Tükört és a csempész-áru-leveleimet Angliából meg Svédországból... aztán a borítékokat sajnáltam eldobni, mert rajtuk volt a Királynő, meg Károly Gusztáv. Ezért jól le is buktam egy körzetellenőrzésen, a politikai pff-pff-pfinánc felvitte az ügyem majdnem a Kucserához. A politikai agymester azt mondta, hogy megmogyoróz, ha tovább folytatom ezt az illegális levélolvasási tevékenységet. »Á., nem hiszi el, hogy megmogyorózom« — folyamatosan ezt ismételte. Senki se sajnált, csak a Hajnal, meg a Szabolcs...” Á. honvédot már figyelték, mert még alapképzőben egy Bibliát találtak nála, ezt is mindig elhúlve emlegették. Általában az ezred-sportfelelős J. őrnagy jött a fiókokat ellenőrizni, s ha valami-féle írást, vagy füzetet talált, *„Mi ez, kérdezte mindig, tudomány?”* — aztán beletúrt, s ha veszélytelennek ítélte is, undorral fordult el.

Á. honvéd aztán mégsem szerelt le velük, pedig már benn volt a civil ruhája, de nem vették fel nappalira, csak levelezőre; ráadásul augusztus végén bekerült a fogdára, mert a díszszemlén elfelejtett tisztelegni egy ezredesnek, de aztán már azt csinált, amit akart, teljes valójában érinthetetlennek minősült, a sima sorállományúak úgy tekintettek rá, mintha meghalt és feltámadt volna. Leszerelése után az akkori előfelvettek — akik addig az ágyán üldögélve élvezték a területen-kívülség előnyeit — írták neki, hogy mióta elment, a laktanyában minden megváltozott, csökkentették az ellátási normákat és átmenetileg lazult a drill, s aztán újra keménykedni kezdtek, és akkor Á. lett az imperialista fellazítás mintapéldánya, „*Hát még az Á., az biztos kábítószeres is volt*” — a politikai tisztek így emlegették. Azt sem tudták, mi fán terem; valószínűleg azt hiték, ez is az ideológiai romlottságot kifejező különleges fokozat.

Az emelkedett társalgó, avagy előzetes a következő fejezetek tartalmából

Alsótagozatban, ha valamilyen összesítés adódott, gyakorta végigjárta az osztályokat, 1. a-tól a 4. c-ig; udvariasan kopogott, s mielőtt néhány választékos, a termék előtt újragondolt mondatban kifejt-hette volna jöveteleinek célját, a tanárok érzékeltetvén, hogy ők *mi-lyen* jó órákat tartanak, a tananyagból kitekintvén néhány mondat erejéig csakis neki magyaráztak; ő pedig úgy érezte magát, mint a tárlatlátogatásokon. Az elsősökre és a másodikosokra nem sok időt vesztegetett — pusztá, alaktalan gomolygás —: játszi óvodásoknak tekintette őket, akik nem tudhatják még, milyen is az élet, de harmadikban már megcsillant valami. A harmadik nyugvópont: egy év pihenő az állandó zűrzavarban: *elmélyítés* és *szélesítés*, egyvonalas füzet írásórán, számtanból csak a százasok; stabilizálódott tantárgyak, a tanév kiismerhető rendje. Közben megállt a lépcsőfordulóknak a Dózsa-fametszet stációi előtt, a *Kapudöngetők* volt a kedvence: a *hullámokat* nézte, ahogy már-már nekicsapják a falnak az evezősöket, erről meg a Genezáreti-tó lecsillapítása jutott eszébe, és Jolán nénire gondolt, akinek fiatalkorában Derkovits Gyula udvarolt. Utoljára mindig egy bizonyos padlásszobát hagyott, amely ugyan nem a legjobbaknak mondott tornatagozatos „b”-osztályok közül való, hanem egy „c”, a rajzterem mellett. Ő maga „b”-osztályos volt, de mindig „c”-s szeretett volna lenni, ahol azzal az ürügy-gyel, hogy az iskolatelevíziót nézik — tudja —, aludtak az órákon: besötétítették a termet, jött a bemondó, megszólalt a zene, halkan, s a tanulók álomba merültek a tanárok vezetésével. A „c”-sek nem juthattak be a tornaterembe, látott egyszer egy ilyen folyosói torna-órát, amely abból állt, hogy gyorsjárásban kerülgették a zsámolyo-kat, esetleg egy különösen bonyolult egyensúlygyakorlat végzése-kor föl-le lépkedtek rajtuk, s később egy emeletnyit gyalogoltak a lépcsőházban. De talán ezért kerülhetett ki az a „c” a figyelem fő-

kuszából, s lehetett a megfontolt alkotómunka színtere: festőműterem, konyha és Derkovits *Halas csendéletének* elegye. Nehogy bárki is úgy értse, mintha hasonlításról lenne itt szó: a kép folytatódott a padlószobában, vagy fordítva, megérezte, hogy a kettő *egymásban* van. S jelenlegi állapotában azt sem hallgathatja el, hogy V. tanárnó még másodikban kitett a tanári asztalra egy, a csendéleten láthatóhoz hasonló ébresztőórát (neki azóta is ez az etalon, pedig azóta jónéhány tanórát tett már idézőjelbe, ideértve a sajátjait is). Ez pedagógiailag nem kis merészség volt egy olyan osztályban, ahol elsőáldozásra csak néhányan kaptak karórát, közöttük a szerző, ráadásul az övé színeiben tökéletesen harmonizált egy később részletezendő csehszlovák gyártmányú gyermekesernyővel (csak nem onnan való az óra is?): a számlapja égszínkék, mint *az égben lebegők csarnoka*, szíján világoskék alapon téglavörös, ügyesen egymásba játszó csikokkal. És akkor, ott, a padlószoba falán Ferenczy Károly képe, a *Márciusi est*. Nagyon korai lehet még az a március, a fák is kopaszok; s mintha csak rövid, meghatározatlan időre vált volna el egymástól a fény és a sötét, s nem lehet kétséges, hogy újra a sötét fogja átvenni a hatalmat. Ez a rettenet ült a képen, még a festő sietségét is érezte. Az alsó három emelet, ahol a normál oktatás folyt: stabil — a negyedekre álmában korlát nélküli, ingatag feljáró vezet, a lépcsőfokok is hiányosak, mégis érdemes ide feljönnie, mert ez az a ferde fény, Emily Dickinson 258. verséből, amely égi sérülést ad, az alkotás képességét, de közben gyógyít is, mint azon a harmadikos osztálykiránduláson, amikor bőrig áztak a kőszegi vasútállomástól a belvárosig tartó úton. Nem véletlenül aggodalmaskodtak tehát a szülők még reggel, az igazgatói iroda melletti gyülekezőhelyen, s így még annak a lehetősége is felmerült, hogy a déli vonattal visszautaznak Szombathelyre, ám a döntést a tanárok a múzeumlátogatás utánra halasztották. S mire kiértek a Vármúzeumból — háromszázezer török táborozott itt —, az eső szinte teljesen elállt; végigmentek a Várkörön, s látszott, hogy a város széle fölött egy egészen határozott vonalban végeszakad a felhőknek és derül az ég, összecsuhták az esernyőket és csokoládéfagyaltot ettek egy cukrászda utcára nyíló üveglakainál; már gyengéden süttött a nap, s a három párhuzamos osztály felgyalogolt a Királyvölgybe, s megebédeltek az üvegfalú színben, ahol az ismeretlen festő — díszítésképpen — emberfej nagyságú zsemleket, gőzölgő kolbászokat, habzó söröskrigliket mázolt a táblaüvegre. Üldögéltek a zöldszínű bádogasztaloknál, beszélgettek, s arra gondolt, hogy a tízórai mennyi mindent elárul a szülőkről; a gyerekek is egyre felnőttesebben szólaltak meg, közben észrevétlenül megszáradt a ruhája és egyre hosszabb időszakokra felejtette el, hogy otthon borzalmas tüdőgyulladás várja (hát ezt most nem tudta egészen pontosan elmondani).